

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

МАТВІЙЧУК ЄЛИЗАВЕТА СЕРГІЇВНА

**СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В
ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ**

Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

**Освітньо-професійна програма «Соціальна робота. Соціальна
педагогіка»**

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

**ЧЕРНЕТА СВІТЛАНА ЮРІЇВНА,
доктор педагогічних наук, професор**

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи від _____

Завідувач кафедри _____ доц. Чернета С.Ю.

Луцьк 2024

АНОТАЦІЯ

Матвійчук Єлизавета. Соціальна адаптація військовослужбовців в територіальній громаді.

В сучасному суспільстві дедалі складнішими стали завдання вирішення питань соціального захисту та забезпечення гідної якості життя військовослужбовців та їх сімей. Основним обов'язком держави є захист прав та інтересів тих, хто повернувся зі служби. Доведено, що соціальний захист вселяє впевненість у завтрашньому дні, виховує почуття патріотизму, сприяє утвердженню суспільних цінностей. Щоб підвищити ефективність комплексних програм адаптації колишніх військовослужбовців, вкрай важливо враховувати їхні унікальні перспективи, беручи до уваги емоції, образи та ситуації, які могли вплинути на їхнє психічне благополуччя та змінити сприйняття повсякденного життя.

Метою роботи є розробка програми удосконалення соціальної адаптації військовослужбовців в умовах територіальної громади.

Об'єктом дослідження є соціальна адаптація військовослужбовців.

Предметом є зміст, форми і методи соціальної адаптації військовослужбовців в територіальній громаді.

Соціальна адаптація визначається як інтеграція людини в суспільство, під час якої формується самосвідомість і рольова поведінка, а також здатність до самоконтролю і побудови адекватних взаємовідносин, а в контексті військовослужбовців та ветеранів - відноситься до процесу повернення до цивільного життя, який може включати переорієнтацію професійних навичок та здібностей, адаптацію до нових соціальних та культурних умов.

Ефективна соціальна адаптація військовослужбовців передбачає використання різноманітних методів роботи: організаційні методи; педагогічні методи; соціально-психологічні методи; методи психологічного дослідження; соціально-економічні методи. Ці методи допомагають соціальному працівнику надавати кваліфіковану соціальну та правову допомогу, сприяти вирішенню міжособистісних конфліктів, виявляти приховані психологічні проблеми особистості, сприяти особистісному розвитку та консультувати щодо проблем, з якими стикаються військовослужбовці.

Розроблено програму удосконалення соціальної адаптації військовослужбовців, що включає методи індивідуального консультування, релаксаційні техніки, арт-терапію та соціально-психологічні тренінги. Ці методи допоможуть підвищити рівень соціальної адаптації та інтеграції військовослужбовців у цивільне життя.

Ключові слова: соціальна адаптація, військовослужбовці, ветерани.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	7
1.1. Поняття та фактори соціальної адаптації	7
1.2 Особливості соціальної адаптації військовослужбовців.....	12
1.3. Взаємодія соціальних інституцій щодо соціальної адаптації військовослужбовців.....	19
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I	21
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ	23
2.1. Характеристика обраної територіальної громади та програм соціальної підтримки військовослужбовців.....	23
2.2. Аналіз ступеня соціальної адаптації військовослужбовців.....	29
2.3. Програма удосконалення соціальної адаптації військовослужбовців.....	35
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II	44
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	48
ДОДАТКИ	52

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Протягом всієї історії людства відбувалися війни. Суспільство постійно розвивалося, прогресувало, із кожним століттям ставало більш цивілізованим, проте питання військових конфліктів так і залишалося невирішеним. XXI століття не стало винятком.

В умовах економічної кризи в сучасному суспільстві дедалі складнішими стали завдання вирішення питань соціального захисту та забезпечення гідної якості життя військовослужбовців та їх сімей. Основним обов'язком держави є захист прав та інтересів тих, хто повернувся зі служби. Доведено, що соціальний захист вселяє впевненість у завтрашньому дні, виховує почуття патріотизму, сприяє утвердженню суспільних цінностей. Щоб підвищити ефективність комплексних програм адаптації колишніх військовослужбовців, вкрай важливо враховувати їхні унікальні перспективи, беручи до уваги емоції, образи та ситуації, які могли вплинути на їхнє психічне благополуччя та змінити сприйняття повсякденного життя. Ситуація ускладнилася після подій 2014 року, коли тисячі громадян України взяли активну участь у бойових діях, розширивши коло осіб, які мають право на отримання статусу «ветерана війни», і, відповідно, розширили спектр послуг, доступних для колишніх військовослужбовців.

Держава та суспільство в цілому несуть відповідальність за надання допомоги окремій групі нашого населення: особам, які служили в армії. І чоловіки, і жінки потребують підтримки, щоб плавно повернутися до часто бурхливого цивільного життя. Це може бути складним завданням для багатьох, оскільки вони присвятили більшу частину свого життя службі в армії. Кінцевою метою цих людей завжди було служіння народу та нації. Після багатьох років служби в армії та присвяти себе захисту своєї країни перехід до цивільного життя прискорить його інтеграцію в природний ритм повсякденного існування, вільного від зобов'язань, директив і мандатів військової служби.

Тему адаптації військовослужбовців вивчали такі українські дослідники, як А.Л. Красильщиков, Ю.О. Амосов, О.В. Макарова, Є.В.Абрамов, А.В.Панов, Н.І.Кучер, М.М. Медвідь, Р.Л. Ткачук та інші. Проблематику цієї теми висвітлили й зарубіжні науковці, зокрема у роботах, У.Трейсі, А. Пізама, К. Брюстера, П. Спероу й Ю. Пенца.

Актуальність проблеми, поява нових викликів у період воєнного стану та недостатня її розробленість у соціальній теорії та практиці обумовили вибір теми наукового дослідження: **«Соціальна адаптація військовослужбовців в територіальній громаді».**

Метою роботи є розробка програми удосконалення соціальної адаптації військовослужбовців в умовах територіальної громади.

Завдання роботи:

1. Розкрити поняття, фактори соціальної адаптації та її особливості з військовослужбовцями.
2. Окреслити особливості взаємодії соціальних інституцій щодо соціальної адаптації військовослужбовців.
3. Охарактеризувати програми соціальної підтримки військовослужбовців в Луцькій територіальній громаді .
4. Визначити ступінь соціальної адаптації військовослужбовців.
5. Розробити програму удосконалення соціальної адаптації військовослужбовців.

Об'єктом дослідження є соціальна адаптація військовослужбовців.

Предметом є зміст, форми і методи соціальної адаптації військовослужбовців в територіальній громаді.

Методи дослідження: вивчення соціально-педагогічної літератури та практичного досвіду, спостереження, анкетування, аналіз, синтез.

Практичне значення здобутих результатів полягає у тому, що дане дослідження зосереджено на конкретних аспектах соціальної роботи з колишніми військовослужбовцями. Його практична значущість полягає у визначенні успішних методик роботи з цією групою, аналізі законодавства

щодо їх соціального захисту та наданні рекомендацій для соціальних працівників, психологів та інших спеціалістів, які займаються їх соціальною адаптацією.

Апробація результатів. Результати дослідження апробовані на XV Міжнародній науково-практичній конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення», (16 травня 2024 р., м.Луцьк) та представлені у вигляді публікацій тез: Матвійчук Єлизавета. Соціальна адаптація військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Педагогіка* [Текст] : зб. наук. пр. : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (16 травня 2024 р.) / за ред. В. З. Антонюка, С. Ю. Чернети та ін.. Луцьк, 2024. 176 с.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

1.1 Поняття та фактори соціальної адаптації

Протягом епох людство переживало безперервні зміни: коливання клімату, еволюція як самої людини, так і суспільства, переосмислення цінностей та поглядів, наукові прориви й технологічний прогрес, політичні революції, епідемії та технологічний розвиток. Однак війна залишається сталою величиною, яка протягом усієї історії була присутня, починаючи від часів Київської Русі й до наших днів.

Ізраїль, Ірак, Лівія, Сомалі, Ємен, Південний Судан, Сирія, Афганістан і Україна — це країни, з тривалими конфліктами, де тисячі військових борються за територіальну цілісність та незалежність держави, часом жертвуючи своїм життям заради миру, а з ними гинуть безліч невинних цивільних життів.

Соціальна адаптація військовослужбовців з досвідом участі в бойових діях та збройних конфліктах є складним і багатограним процесом, який розглядається з точки зору психологічних, медичних та економічних аспектів. Термін "соціальна адаптація" визначається як інтеграція людини в суспільство, під час якої формується самосвідомість і рольова поведінка, а також здатність до самоконтролю і побудови адекватних взаємовідносин. Процес адаптації формує основу для розвитку особистості через поєднання чітко визначених потреб та їх безпосереднє задоволення.

У контексті надання соціальних послуг групам клієнтів, таким як військовослужбовці та ветерани, концепція "соціальної адаптації" відноситься до процесу повернення до цивільного життя, який може включати переорієнтацію професійних навичок та здібностей, адаптацію до нових соціальних та культурних умов. Беручи до уваги той факт, що військовослужбовці схильні до більшого ризику на регулярній основі стикатись з "критичним" стресом, вони частіше відчувають тривогу,

депресію, виснаження та, в кінцевому підсумку, відчуття відчуження від громади чи соціальної групи. Така ситуація може призвести до ускладнення процесу соціальної адаптації та формування негативних психологічних і соціальних навичок.

У законодавчих документах відсутнє чітке визначення терміну "соціальна адаптація колишніх військовослужбовців", проте міститься перелік основних компонентів цього процесу: «психологічна – оволодіння системою цінностей (нормами, установками, зразками поведінки), культурою, які існують у цивільному середовищі, з метою виконання наявних у ньому вимог до особистості; правову – освоєння правових норм, які регламентують соціальний і правовий статус особи, звільненої з військової служби, та членів її сім'ї, визначають їх права, обов'язки і можливості, а також оволодіння інформацією про державні органи, установи і організації, які можуть допомогти в освоєнні таких норм і реалізації своїх прав і можливостей; професійну – залежно від професії спеціалізоване удосконалення наявних професійних знань, умінь і навичок або оволодіння новими та подальше успішне працевлаштування» [25].

Поняття «соціального захисту» більш широко розкрито у нормативно-правових актах. Можна також розглянути цей термін, адже соціальна адаптація може бути складовою частиною соціального захисту, особливо коли мова йде про заходи, спрямовані на покращення життєвих умов та соціального благополуччя вразливих категорій населення. Часто програми соціального захисту включають у себе заходи з соціальної адаптації, такі як професійна підготовка, підтримка у пошуку роботи, психологічна та психосоціальна підтримка тощо.

Основна мета цих заходів полягає у створенні умов для інтеграції людей у суспільство та підтримці їхнього самостійного життя. Таким чином, соціальна адаптація може виступати однією із стратегій соціального захисту, спрямованою на підтримку осіб у подоланні труднощів та адаптації до змін у житті.

Законодавство, що стосується соціального захисту, ґрунтується на таких документах: Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [23], Закон України «Про статус ветерана війни, гарантії їх соціального захисту» [24], Закон України «Про психіатричну допомогу», міжнародні угоди щодо визнання прав ветеранів на територіях інших країн, постанови щодо соціального захисту військових, розпорядження щодо адаптації військовослужбовців та інші.

Один з перших законів, що стосується захисту військовослужбовців в незалежній Україні, був прийнятий 20 грудня 1991 року. Це Закон України № 2011 – XII "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" [23], який став основою для створення системи соціальних гарантій для військових.

Стаття 1 даного закону підкреслює, що «соціальний захист військовослужбовців – діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом» [23, ст.1].

Після повернення додому військовослужбовець може пройти соціальну й професійну адаптацію, звернутися за допомогою за станом здоров'я, а також у разі необхідності члени його родини можуть скористатися такими ж послугами.

Закон України "Про статус ветерана війни, гарантії їх соціального захисту" [24] був прийнятий і введений у дію 22 жовтня 1993 року. Закон забезпечує соціальний захист ветеранів війни, включаючи: «створення належних умов для підтримання здоров'я та активного довголіття; організації

соціального та інших видів обслуговування, зміцнення матеріально – технічної бази створених для цієї мети закладів і служб та підготовки відповідних спеціалістів; виконання цільових програм соціального і правового захисту ветеранів війни; надання пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі трудової діяльності відповідно до професійної підготовки і з урахуванням стану здоров'я»[24, ст. 1].

Установлено перелік осіб, які можуть мати статус "ветеран війни", "учасник бойових дій", "учасник війни" і "особа з інвалідністю внаслідок війни" та скористатися всіма перевагами та пільгами, визначеними у цьому законі.

У цьому нормативному акті передбачено широкий спектр пільг для колишніх військовослужбовців. Наприклад, вони мають право на весь перелік медичних засобів і препаратів, а також предметів лікарського призначення за рецептом лікаря; на стоматологічні послуги, включаючи протезування зубів. Ветерани забезпечуються безкоштовним санаторно-курортним лікуванням або отримують грошову компенсацію за цю послугу. Також ветерани мають право на користування військовими госпіталями та клініками за місцем проживання. Учасникам бойових дій надається широкий спектр знижок на комунальні послуги, споживання енергоносіїв та інше. Українське законодавство спрямоване на створення надійної бази для максимально комфортного побутового і культурного життя осіб, які мають заслуги перед Батьківщиною. У цьому контексті законодавець прагне підтримувати ветеранів АТО / ООС у всіх сферах суспільного життя – в юридичній, культурній, освітній, медичній, інформаційній сферах тощо.

В сучасних умовах громадяни усвідомлюють важливість отримання якісної та відповідної вимогам XXI століття перспективної вищої освіти, що відповідає потребам ринку праці. Серед студентів закладів вищої освіти значну частину складають ветерани, які брали участь в бойових діях на Сході України. Держава надає привілеї щодо вступу до закладів середньої технічної або вищої фахової освіти, безоплатного проживання в гуртожитках, а також

користування спортивними та рекреаційними зонами вишів, включаючи спортивні зали, Інтернет-центри, басейни, тренажерні центри, бази відпочинку, туристичні клуби, технологічні та наукові лабораторії.

Крім того, колишнім військовослужбовцям надається одноразова грошова допомога після звільнення з військової служби у розмірі не менше 25% від місячного грошового забезпечення за кожен повний місяць служби.

Кожному військовому призначається пенсійне забезпечення, і держава надає можливість вибору щодо типу пенсії, яку може отримувати військовослужбовець:

1. Пенсійне забезпечення за Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [22].

2. Пенсійне забезпечення за Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

У більшості країн світу існують закони та програми підтримки соціальної адаптації військовослужбовців, які мають досвід участі в бойових діях та збройних конфліктах. На законодавчому рівні України можна виділити низку нормативно-правових актів, які в сукупності сприяють підтримці соціальної адаптації військовослужбовців.

Конституція України визначає державу як гаранта соціального захисту громадян України з метою зменшення соціальних ризиків [13]. Конституція зобов'язує державу виконувати свої обов'язки і забезпечувати громадянам України всі їхні права, включаючи гарантії соціального страхування.

Наказ «Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації» [20] визначив соціальну адаптацію як соціальну послугу, що, відповідно, до ЗУ «Про соціальні послуги» мають впроваджувати надавачі соціальних послуг, тобто юридичні та фізичні особи, що включені до розділу «Надавачі соціальних послуг». Цей документ визначає зміст послуги соціальної адаптації з акцентом на комплексному підході, вивченні соціального середовища тощо. Служба соціальної адаптації може припускати, що

одержувач послуги виконує свої обов'язки щодо соціальної роботи в контексті ведення справ, коли він або вона може бути військовослужбовцем, який перебуває на ротації або в медичному закладі через травму.

Для забезпечення ефективної соціальної адаптації в Україні необхідно систематизувати нормативно-правову базу, знаходити доступ до різноманітних ресурсів для надання таких послуг, як соціальний супровід і професійна переорієнтація отримувачів послуг. Також важливо забезпечити дотримання законів та програм для фактичної підтримки військовослужбовців, а також підвищити громадську підтримку та обізнаність про проблеми ветеранів та їх соціальну згуртованість у суспільстві.

1.2. Особливості соціальної адаптації військовослужбовців

Специфіка діяльності вимагає від військовослужбовців низки особистісних якостей, основними з яких є мужність, ініціативність, рішучість, бойовий дух, дисциплінованість, здатність приймати самостійні рішення, готовність до виконання роботи з підвищеним ризиком, вольовий самоконтроль тощо.

Військовослужбовці діють під посиленням контролем. Їм бракує самостійності у прийнятті рішень, і очікується, що вони будуть виконувати накази без будь-якої йоти розсуду, що свідчить про яскравий прояв державної майстерності на військовій службі. Складні вимоги військової ролі вимагають підготовки осіб, яких можна назвати «нестабільними» через їхню нездатність діяти на основі власної суб'єктивності. Проте, як це не парадоксально, ці особи — військовослужбовці — повністю усвідомлюють наслідки своєї посади: повне підпорядкування волі та діям головнокомандувачу. Вони визнають, що їхні особисті бажання чи амбіції не мають жодного значення в цьому середовищі, де все зводиться до виконання

наказів без знаків питання, навіть якщо вони пов'язані зі складнощами чи безпринципністю.

Дані свідчать про зростання кількості соціально дезадаптованих військовослужбовців, які звільняються з армії. Нещодавнім указом президента у квітні-травні 2024 року підлягає демобілізації 7 тис. військовослужбовців, більшість з яких належать до тих, у кого термін служби закінчився під час воєнного стану та службу продовжили понад встановлені терміни [21].

Існуючі наукові дослідження з цього питання є достатньо проаналізовані, проте більшість наукової літератури було створено до повномасштабного вторгнення та потребує оновлення, опираючись на набагато більші масштаби воєнного стану. Ситуація вимагає ретельного розгляду нових можливих ризиків, які можуть дезадаптувати армію, яка є важливою частиною національної безпеки. Тому слід зазначити, що низка наукових досліджень щодо соціальної адаптації військовослужбовців на сьогоднішній день проводилось недостатньо – і це відкриває суттєві можливості для науковців та соціальних працівників. При цьому розвиток військової соціальної роботи є пріоритетним, оскільки вона відіграє значну роль у вирішенні завдань щодо формування боєздатного ладу війська; включаючи добре сформовану армію в цілому.

Дослідження соціальної адаптації військовослужбовців є актуальним і важливим завданням, оскільки активна участь у військовій сфері потребує ефективної адаптації до нових умов життя та роботи. Це стає особливо важливим у контексті змін у суспільстві та військовій сфері як такої. Розуміння процесів соціальної адаптації військових працівників є необхідним для створення ефективних програм та підходів до підготовки й підтримки військовослужбовців. Метою даного підpunkту є вивчення основних аспектів соціальної адаптації військовослужбовців і визначення факторів, що впливають на цей процес.

По виходу з військової служби збільшується кількість доступної робочої сили. Для пошуку нової роботи першочергово необхідно пристосуватися до нового життя. У кожного військовослужбовця проходить адаптація до цивільного життя по-різному. Люди мають різні характери, темпераменти та проблеми, проте є одна загальна риса: військовий, звиклий до життя у строгій дисципліні, підпорядкуванні та наказах, важко адаптується до ритму цивільного життя. Основне завдання соціального працівника полягає у навчанні колишніх військовослужбовців пристосовуватися до повсякденного життя суспільства, зокрема, у наданні допомоги у соціальній адаптації та знаходженні роботи.

Велика кількість вітчизняних дослідників розглядає поняття "адаптація" з різних поглядів, проте для нас особливо цікава соціальна адаптація колишніх військовослужбовців. Буряк О. та Гіневський М. вказують: «Соціальна адаптація – процес активного пристосування офіцера і членів його сім'ї до нових умов проживання в громадянському суспільстві з ринковою системою взаємовідносин» [2,с.160]. А. Красильщиков зазначає, що «процес адаптації колишніх військовослужбовців відбувається як перехід її суб'єктів із системи «кадрова армія України» до системи «ринкова Україна» [14, с. 118].

Можна стверджувати, що успішна адаптація полягає у взаємодії між соціальним середовищем та потребами самої особи. Готовність військовослужбовця до змін та наявність сприятливих зовнішніх умов визначають основні складові швидкої соціальної адаптації.

На наш погляд, Т. Вдовиченко запропонував найбільш вдалий підхід до структуризації адаптації колишніх військовослужбовців (див. рисунок 1.1).

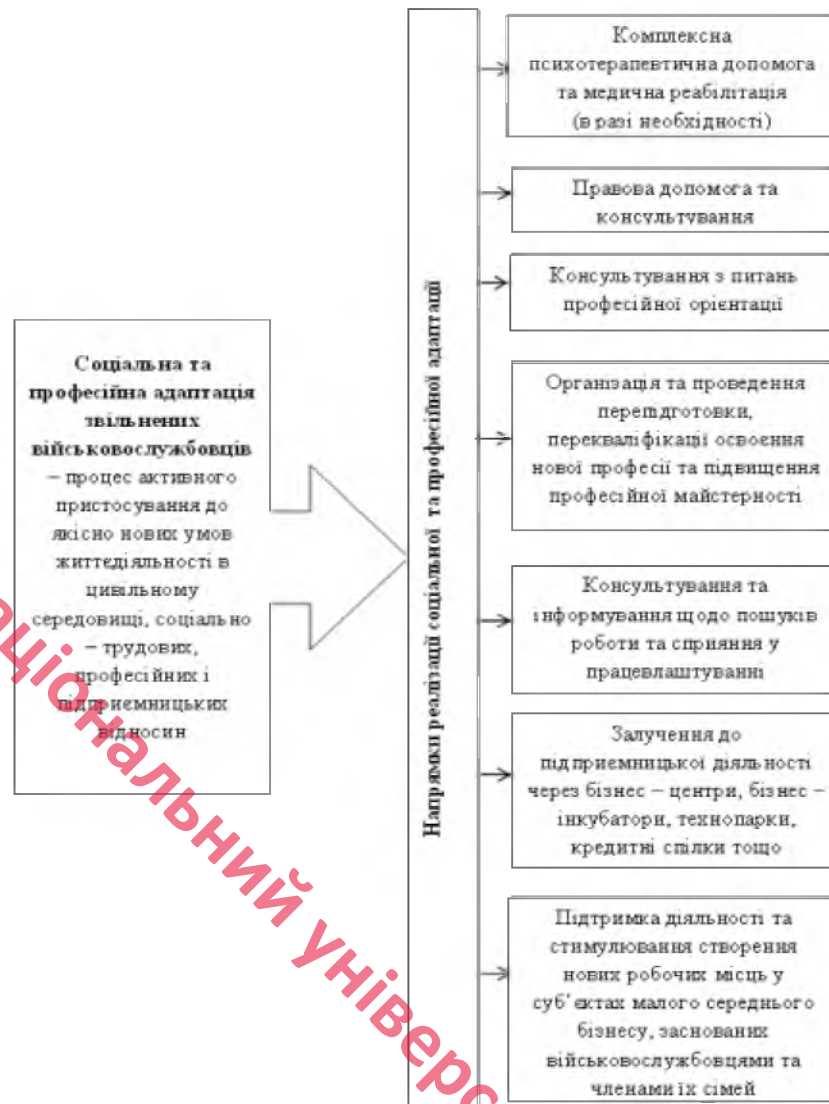

Рис 1.1 Структура соціальної та професійної адаптації звільнених військовослужбовців за напрямками реалізації [4, с.170].

Ми можемо зробити висновок, що адаптація звільнених військовослужбовців може приймати різноманітні форми, що створює можливість залучення різних фахівців у різних галузях для досягнення позитивних результатів.

Українська вчена Тетяна Семигіна зробила влучне зауваження, що «... поява нових соціально вразливих груп в Україні і неспроможність чинної державної системи їх соціальної підтримки зумовила підвищення зацікавленості в соціальній роботі та професійних соціальних працівниках, виявила потребу у посиленні певних аспектів їх підготовки, зокрема, для здійснення кризових (мобільних) інтервенцій, соціально-психологічного

консультування. Постає також і питання щодо зміни вектора соціальних програм – із суто соціального забезпечення ... на підтримку реалізації економічного потенціалу, сприяння піднесенню економічної спроможності та соціально-психологічну адаптацію до нових умов, розвиток згуртованості громад та соціального підприємництва» [26, с. 12].

Підтримка гідного ставлення до колишніх військовослужбовців передбачає комплекс заходів, спрямованих на їхній добробут і соціальну адаптацію в усіх сферах життя, включаючи духовний, емоційний, професійний і творчий розвиток. Це є основою соціального захисту військовослужбовців.

Для досягнення ефективної соціальної адаптації військовослужбовців соціальний працівник може використовувати різноманітні методи роботи з ними.

«Організаційні методи – це способи й прийоми діяльності, що використовують для вирішення організаційних завдань у сфері соціальної роботи. Вони поділяються на: організаційно – координаційні, організаційно – розпорядчі, організаційно – технічні, організаційно – інструктивні та ін.» [19, с. 350–354].

«Педагогічні методи мають на меті надати соціальної допомоги людині як особистості так і члену суспільства, у якому здійснюється процес соціалізації та соціальної орієнтованості. Виділяють три основні групи цих методів: методи формування свідомості особистості (понять, суджень, переконань, оцінок); методи організації пізнавальної, практичної діяльності та поведінки (доручення, завдання, вправи, створення спеціальних виховних ситуацій); методи стимулювання діяльності та поведінки індивіда (оцінка, заохочення, ін.)» [19, с. 350–354].

«Соціально-психологічні методи – це сукупність методів (приймів, способів взаємодії з об'єктами соціальної роботи), розділених, умовно, на кілька груп» [19, с. 350–354].

«Методи психологічного дослідження: спостереження – систематичне і цілеспрямоване сприйняття психічних явищ з метою вивчення їх змісту та специфічних змін в певних умовах. Ефективність, точність спостережень залежать від поставленого завдання, ступеня досвідченості і кваліфікації спостерігача; експеримент – активну співучасть у соціальній ситуації з боку дослідника, реєструючого супутні зміни в поведінці або стані досліджуваного об'єкта. Якщо досліджувана область невідома, або погано вивчена, або система гіпотез відсутня, застосовують різновиди експерименту: лабораторний експеримент, природний експеримент, формуючий експеримент» [19, с.350–354].

«Соціально-економічні методи – набір прийомів і методів, за допомогою яких реалізуються дії, що враховують інтереси й соціальні потреби людей, визначають способи їх задоволення» [19, с. 350–354].

Ці методи допомагають соціальному працівнику надавати кваліфіковану соціальну та правову допомогу, сприяти вирішенню міжособистісних конфліктів, виявляти приховані психологічні проблеми особистості, сприяти особистісному розвитку та консультувати щодо проблем, з якими стикаються військовослужбовці.

Досвід роботи з колишніми військовослужбовцями показує, що найбільш ефективними методами соціальної адаптації є ігрові техніки, індивідуальне консультування та релаксаційні методи.

Ігри дають можливість відволіктися від рутини, зняти емоційну напругу та отримати позитивні емоції.

Індивідуальне консультування дає можливість вирішити низку проблем військовослужбовців:

- 1) особистісні питання - проблемні стосунки з оточуючими, внутрішньо-особистісні конфлікти, адаптація до цивільного життя, підтримка з боку рідних, зняття психологічного стресу;

- 2) сімейні питання - виховання дітей у сім'ї, внутрішньо-сімейні конфлікти;

- 3) питання соціальної адаптації до цивільного життя;
- 4) проблеми професійної адаптації - перекваліфікація, пошук роботи.

Серед методів релаксації - арт-терапія, метод зняття напруги через різні види мистецтва: малювання, музику, хореографію, ліплення з глини та тіста, театральну гру тощо. Арт-терапія набуває все більшої популярності, оскільки прості вправи зацікавлюють людей, дозволяють їм розслабитися, бути відкритими у спілкуванні з оточуючими, отримувати позитивні емоції та дають можливість проявити себе і свої приховані таланти. Соціально-психологічний тренінг також є одним з ефективних методів роботи з колишніми військовослужбовцями.

Соціально-психологічний тренінг дозволяє вирішити наступні завдання:

- 1) сприяння само-діагностиці та діагностиці особистості колишнього військовослужбовця з метою виявлення причин дезадаптації;
- 2) сприяння інтеграції та соціалізації в реалії цивільного життя;
- 3) підвищення адаптаційних можливостей військовослужбовця;
- 4) допомога у зміні навичок, установок та сприйняття.

Найбільш ефективними в соціально-психологічному тренінгу вважаються групова дискусія та ігровий метод. Групова дискусія допомагає виявити багатогранний підхід до будь-якого питання, визначити себе як особистість та особисту позицію. Ігровий метод дозволяє отримати новий досвід у спілкуванні, експериментувати у власній поведінці, не турбуючись про наслідки.

Досвід українських волонтерів показує, що реабілітація та повернення до цивільного життя має відбуватися в групі, а не індивідуально. У колі "своїх" військовослужбовців вони почуваються "у своїй тарілці", що допомагає їм не замикатися в собі, і процес адаптації проходить швидше.

Особливу увагу соціальний працівник має приділяти дружині колишньому військовослужбовцю. Вона переживає ширший спектр емоцій, більше уваги приділяє сімейним стосункам і вихованню дітей. Головне, що

жінкам важче знайти роботу, ніж чоловікам, але вони набагато швидше освоюють нову професію.

1.3. Взаємодія соціальних інституцій щодо соціальної адаптації військовослужбовців

Лише самі люди можуть впливати та контролювати якість надання послуг. Тому влада вирішила розширити повноваження органів місцевого самоврядування та збільшити їхні бюджети. Чим ближче відповідальні сторони, тим легше вирішити та контролювати проблему на місцевому рівні. Щоб забезпечити високоякісні та доступні послуги, з 2014 року в країні запроваджено децентралізацію, в результаті якої створено об'єднання територіальних громад (ОТГ) – базові органи місцевого самоврядування.

В Україні традиційно прийнятий так званий «вертикальний» підхід до розробки та реалізації соціальних програм – від вищих рівнів (міністерств, відомств, адміністрацій) до кінцевих споживачів соціальних послуг. Ця форма забезпечує єдність задоволення соціальних потреб у всіх органах місцевого самоврядування (містах, районних центрах, селах, селищах), у чому ключову роль відіграє державна громадська організація. Проте, враховуючи зарубіжний досвід, більш ефективним вважається «горизонтальний» підхід до розробки та реалізації соціальних програм. Модель передбачає диференціацію соціальних потреб на основі фактичних потреб потенційних отримувачів соціальних послуг, головним суб'єктом яких є ОТГ. При цьому люди перестають бути пасивними «жебраками», а стають партнерами соціальних працівників. ОТГ має власні ресурси та повноваження використовувати ці ресурси, враховуючи місцеві питання, які є більш помітними.

Після децентралізації об'єднані територіальні громади мають список можливостей, визначених у Конституції України: «управляють майном, що є

в комунальній власності; затверджують програми соціально – економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджет відповідних адміністративно – територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють реорганізацію та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції» [13, ст.143].

Спільноту можна розглядати як рушійну силу у вирішенні регіональних проблем, а громада - це соціальний інститут з певними спільними інтересами та функціями. Основним завданням соціальної роботи в громаді є надання різноманітних необхідних послуг та активна участь суспільства у виявленні та подоланні соціальних проблем.

Одним із ключових елементів успішної роботи в громаді є ініціатива її членів. Щоб заохочувати та розвивати цю якість, нам потрібно активно заохочувати та підтримувати громади на місцевому та регіональному рівнях, включаючи соціальні та державні установи, а також місцеву владу. Джуді і Мітель Бопп виступали за два підходи до роботи в громаді: «підхід на основі надання послуг; підхід на основі активізації громади до участі у вирішенні існуючих проблем» [1, с.28].

Перший підхід заснований на аналізі інформації, отриманої за допомогою опитувань і анкет, а також на оцінці можливостей і ресурсів обслуговуючих установ. У деяких випадках думка членів громади про ці послуги може не враховуватися, стверджуючи, що не всі послуги задовольняють більшості. Другий підхід має більше сенсу, оскільки сама громада знає свої потреби і може колективно приймати рішення щодо їх задоволення та використовувати свої ресурси для надання високоякісних послуг. Таким чином, спільнота вчиться працювати в команді, спільно вирішувати свої потреби та оцінювати результати своєї роботи. Громада

може залучати фахівців із соціального забезпечення для отримання кваліфікованої підтримки, але сама не несе відповідальності за управління цим процесом.

Об'єднані територіальні громади розробляють різні місцеві програми, серед яких підтримка колишніх військовослужбовців займає важливе місце. Ці програми призначені для полегшення та покращення життя військовослужбовців, які повертаються до цивільного життя. Пільги та підтримка, що надаються законом, включають надання земельних ділянок або видачу дозволів на будівництво або реконструкцію будинків, а також фінансову підтримку.

Щоб полегшити адаптацію військовослужбовців, після проходження військової служби проводяться різні тренінги, спрямовані на поліпшення їх емоційного стану, подолання стресу і самовизначення. Також надається широкий спектр послуг з професійної адаптації колишніх військовослужбовців, включаючи інформацію про можливі професії та перепідготовку за новими спеціальностями.

Таким чином, можна зробити висновок, що об'єднані територіальні громади відіграють важливу роль у процесі адаптації колишніх військовослужбовців до цивільного життя. Саме тут проблеми та потреби краще розуміються на місцевому рівні та можуть бути ефективно вирішені, оскільки жителі активно беруть участь у їх виявленні та розробці рішень.

Висновки до розділу і

Отже опираючись на вище викладений матеріал можна зробити висновок що, соціальний захист спрямований на забезпечення основних потреб та підтримку найбільш вразливих груп населення, а соціальна адаптація, як складова захисту спрямована на підтримку осіб у їхній адаптації до нових умов життя та інтеграції у суспільство. Опираючись на наукову літературу, ми маємо окреслити основні аспекти соціальної адаптації

з військовослужбовцями, адже це не тільки допоможе краще зрозуміти професію соціального працівника, а також стане однією із основних форм роботи в наш час та у майбутньому.

Процес соціальної адаптації військовослужбовців ускладнюється їх психологічними, соціальними та професійними особливостями. Для ефективного управління цим процесом важливо прийняти системний підхід, який враховує особистісні характеристики кожного військовослужбовця, а також характеристики його минулого досвіду та військової служби.

Крім того, успіх інтеграції потребує підтримки держави, організацій та суспільства. Необхідно розробити низку спеціалізованих програм та інструментів для підтримки психологічної реабілітації військовослужбовців, професійної підготовки та працевлаштування. Ці ініціативи допоможуть створити комплексну мережу підтримки для надання підтримки протягом усього процесу.

Нарешті, для більш ефективної інтеграції в цивільне життя необхідно розробити індивідуальні плани адаптації для солдатів. Ці плани мають враховувати потреби, можливості та цілі кожної сили та розробляти конкретні стратегії впровадження, які максимально використовують наявні ресурси.

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

2.1. Характеристика обраної територіальної громади та програм соціальної підтримки військовослужбовців

Луцька територіальна громада є адміністративним, економічним та культурним центром Волинської області. Місто має давню історію, значний промисловий та науковий потенціал, розвинену соціальну інфраструктуру. Станом на 2024 рік населення Луцької громади складало близько 220 тисяч осіб [18].

Одним з пріоритетних напрямів соціальної політики міської влади є підтримка учасників АТО/ООС та членів їх сімей. Ключову роль у цій роботі відіграє Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради [17].

Департамент соціальної та ветеранської політики є виконавчим органом Луцької міської ради, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері соціального захисту населення, підтримки учасників АТО/ООС, ветеранів війни та праці, осіб з інвалідністю, пенсіонерів, внутрішньо переміщених осіб. Департамент здійснює свою діяльність відповідно до Конституції та законів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, рішень міської ради та її виконавчого комітету, розпоряджень міського голови [27].

Структура департаменту включає управління соціального захисту населення, управління праці та сім'ї, відділ персоніфікованого обліку та відділ по роботі з ветеранами війни та учасниками АТО. В департаменті працює понад 100 фахівців, які забезпечують надання різних видів соціальної допомоги та послуг мешканцям громади [27].

Департамент координує роботу підпорядкованих йому установ - територіального центру соціального обслуговування, центру соціальних служб, центру реінтеграції бездомних осіб, інших закладів соціальної сфери.

Також налагоджено співпрацю з громадськими ветеранськими організаціями, волонтерськими та благодійними фондами.

Серед основних завдань департаменту - реалізація державних та міських програм соціальної підтримки учасників АТО/ООС, надання їм та членам їх сімей соціальних послуг та допомоги, забезпечення їх соціальної адаптації та реінтеграції. Для цього в структурі департаменту діє окремий відділ по роботі з ветеранами війни та учасниками АТО.

Відділ по роботі з ветеранами війни та учасниками АТО забезпечує облік ветеранів та учасників бойових дій, формує Єдиний реєстр учасників АТО/ООС, організовує надання їм передбачених законодавством пільг та гарантій. Фахівці відділу здійснюють інформаційно-роз'яснювальну роботу серед ветеранів щодо їх прав на соціальний захист, проводять консультації з питань отримання статусу учасника бойових дій, ведуть прийом громадян.

Також відділ організовує заходи з реабілітації, адаптації та соціальної інтеграції ветеранів, надає їм психологічну підтримку. На базі відділу працює консультативний пункт для учасників АТО/ООС та членів їх сімей, де вони можуть отримати юридичні консультації, допомогу у працевлаштуванні, пройти професійне навчання тощо [5].

Крім департаменту соціальної політики, підтримку та допомогу ветеранам АТО/ООС і членам їх сімей у Луцькій громаді надають громадські організації, зокрема:

- ГО «Волинська обласна організація інвалідів війни в Афганістані», яка допомагає у питаннях лікування, реабілітації, оздоровлення учасників бойових дій та членів їх сімей [7];
- ВГО «Об'єднання дружин і матерів бійців учасників АТО», яка займається підтримкою сімей військовослужбовців, організовує благодійні акції та культурні заходи [9];
- ГО «Волинська обласна спілка бійців та волонтерів АТО», яка надає юридичну, психологічну допомогу ветеранам, сприяє їх реабілітації та адаптації [8].

Ці та інші ветеранські організації активно співпрацюють з органами влади, допомагають в організації заходів для учасників бойових дій, члени їх сімей.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії в Україну у лютому 2022 року, у фокусі уваги департаменту соціальної політики опинилися також військовослужбовці Збройних Сил України та інших військових формувань - учасники бойових дій, поранені та сім'ї загиблих військових.

Зокрема, протягом 2023 року 286 військовослужбовців - мешканців Луцької громади отримали статус учасника бойових дій. Всі вони були охоплені заходами соціальної підтримки з боку міської влади. Зокрема, їм виплачено одноразову матеріальну допомогу на загальну суму понад 1,4 млн. грн. 73 поранених військовослужбовців отримали матеріальну допомогу для проходження реабілітації [11].

Протягом 2022-2023 років Луцька громада, на жаль, зазнала значних втрат - загинуло 180 військовослужбовців, які були її жителями [9]. Особлива увага міської влади приділяється сім'ям загиблих військових. У 2023 році з міського бюджету виплачено одноразову допомогу 35 сім'ям загиблих на суму понад 3,6 млн. грн. Крім того, їм надається допомога в оздоровленні, оформленні пільг та субсидій, вирішенні соціально-побутових питань. Загалом різними видами соціальної підтримки охоплено 168 членів сімей загиблих військовослужбовців [11].

Дбаючи про родини військовослужбовців, у 2023 році департаментом соціальної політики було забезпечено виплату щомісячної стипендії членам сімей військових, які загинули під час участі в АТО/ООС або внаслідок повномасштабного вторгнення Росії. Стипендію отримали 172 члени родин загиблих бійців, зокрема 38 батьків, 46 дружин та 88 дітей. Загальна сума виплачених коштів склала понад 4,6 млн. гривень [10].

Також забезпечено оздоровлення та відпочинок дітей учасників АТО/ООС та військовослужбовців, які зараз захищають Україну. У 2023 році у санаторіях, дитячих таборах відпочинку оздоровилися 293 дитини цієї

категорії, 148 з яких - діти військовослужбовців, які загинули внаслідок російської агресії. На ці цілі з міського бюджету спрямовано понад 1,8 млн. гривень [10].

Соціальні служби міста підтримують постійний зв'язок із родинами військовослужбовців, щоб надавати допомогу в міру необхідності. Для сімей військових організуються зустрічі з психологами, юристами, представниками соціальних служб.

Важливим напрямком роботи Департаменту соціальної політики у 2023 році був соціальний супровід сімей загиблих учасників АТО/ООС. Соціальними послугами охоплено 35 сімей, в яких виховується 56 дітей. Їм надавалась психологічна допомога, проводились заходи соціальної адаптації дітей. В межах соціального супроводу сім'ї отримали допомогу в оформленні державних соціальних виплат, організації лікування та реабілітації, вирішенні юридичних питань тощо [10].

Департамент соціальної політики активно співпрацює з волонтерськими організаціями та благодійними фондами, які допомагають військовим та їх сім'ям. Спільно проводяться благодійні акції зі збору коштів та гуманітарної допомоги, організуються заходи дозвілля та відпочинку для дітей з сімей військовослужбовців.

Для дітей з сімей учасників бойових дій організовано безкоштовне харчування у закладах освіти Луцької громади. У 2023 році такою допомогою було охоплено 589 дітей учасників АТО/ООС та 112 дітей, чії батьки загинули внаслідок російської агресії [11].

Департамент налагодив тісну взаємодію з військовими частинами, які дислокуються на території Луцької громади. Для військовослужбовців проводяться заходи із соціальної адаптації, представники соціальних служб консультують їх щодо наявних пільг та соціальних гарантій. У 2023 році проведено 12 зустрічей у військових частинах, під час яких проконсультовано 378 військовослужбовців [10].

Також департамент взаємодіє з Міністерством у справах ветеранів України, Волинським обласним центром комплектування та соціальної підтримки задля оперативного надання допомоги сім'ям загиблих та пораненим військовим.

Незважаючи на значне навантаження на бюджет громади у зв'язку з війною, у 2023 році вдалося зберегти всі соціальні виплати та програми. Бюджет міста торік був збалансованим і виконаним. На 2024 рік у бюджеті Луцька також передбачено кошти на продовження реалізації програм підтримки учасників бойових дій, сімей загиблих військових. Планується розширити перелік послуг із психологічної реабілітації, професійної перепідготовки, пільгового медичного забезпечення учасників бойових дій [28].

Зокрема, у 2024 році планується:

- збільшити розмір щомісячної стипендії членам сімей загиблих військовослужбовців;
- розширити програму оздоровлення та відпочинку дітей учасників АТО/ООС та дітей військових, які загинули внаслідок російської агресії;
- запровадити програму забезпечення житлом сімей загиблих військовослужбовців та осіб з інвалідністю внаслідок війни;
- створити Центр комплексної реабілітації ветеранів війни на базі територіального центру соціального обслуговування;
- продовжити співпрацю з громадськими ветеранськими організаціями та благодійними фондами щодо надання всебічної підтримки захисникам України.

Таким чином, Луцька територіальна громада демонструє приклад згуртованості та мобілізації всіх наявних ресурсів задля соціальної підтримки військовослужбовців та членів їх сімей. Незважаючи на виклики воєнного часу, міська влада докладє всіх зусиль, щоб не лише зберегти, але й розширити систему соціальних гарантій для захисників України. Злагоджена робота органів місцевого самоврядування, громадських організацій,

волонтерів та небайдужої громадськості дозволяє надавати допомогу в міру необхідності, не залишаючи нікого наодинці з бідною.

Важливу роль у цій роботі відіграє Департамент соціальної та ветеранської політики, який є координаційним центром надання соціальних послуг та підтримки ветеранам, військовослужбовцям та їх сім'ям. Завдяки професійній роботі фахівців департаменту, тісній співпраці з громадськими організаціями, волонтерами, благодійниками вдається охопити соціальною підтримкою всіх, хто її потребує.

Окремо варто відзначити активність ветеранської спільноти Луцької громади, яка не лише допомагає побратимам, але й активно долучається до життя міста. Учасники бойових дій ініціюють важливі соціальні проекти, благодійні акції, культурні та спортивні заходи. Вони своїм прикладом доводять, що ветерани є активними та повноцінними членами суспільства, здатними приносити користь громаді.

Безумовно, система соціальної підтримки ветеранів та військовослужбовців у Луцькій громаді ще далека від ідеалу і має чимало викликів. Зокрема, актуальними залишаються питання забезпечення житлом, створення нових робочих місць для ветеранів, розширення програм психологічної реабілітації. Проте досвід Луцька демонструє, що за наявності політичної волі, ефективної взаємодії влади та громадськості, консолідації всіх наявних ресурсів можна досягти вагомих результатів навіть в умовах обмеженого бюджету та воєнного часу.

Цей досвід заслуговує на те, щоб бути поширеним у інших громадах України. Адже підтримка та увага до наших захисників, вдячність за їх ратну працю, турбота про їхні сім'ї - це не лише обов'язок держави, але й моральний обов'язок кожного свідомого громадянина. І Луцька громада демонструє гідний приклад виконання цього обов'язку.

2.2. Аналіз ступеня соціальної адаптації військовослужбовців Луцької територіальної громади

Для оцінки ефективності заходів з соціальної адаптації військовослужбовців у Луцькій громаді було проведено комплексне дослідження, яке включало опитування ветеранів АТО/ООС, учасників бойових дій в російсько-українській війні, військовослужбовців з інвалідністю внаслідок бойових дій, членів їх сімей, а також серію глибоких інтерв'ю з представниками органів місцевого самоврядування, соціальних служб та громадських організацій.

Загальна кількість респондентів склала 120 осіб, серед яких 58 учасників бойових дій на сході України, 24 військовослужбовці з інвалідністю, 28 членів сімей загиблих військовослужбовців та 10 працівників установ, що надають соціальні послуги ветеранам. Опитування проводилося методом особистого інтерв'ю за місцем проживання респондентів або в офісах громадських організацій. Отримані результати дозволяють зробити наступні висновки:

Рівень поінформованості ветеранів та військовослужбовців з інвалідністю про наявні програми соціальної підтримки та послуги, що надаються місцевою владою та громадськими організаціями, є достатньо високим. 83% опитаних учасників бойових дій та осіб з інвалідністю зазначили, що знають, куди звертатися за допомогою у разі потреби. Це свідчить про ефективність інформаційної роботи, яка проводиться Департаментом соціальної політики, Центром надання адміністративних послуг, ветеранськими організаціями (рис. 2.1).

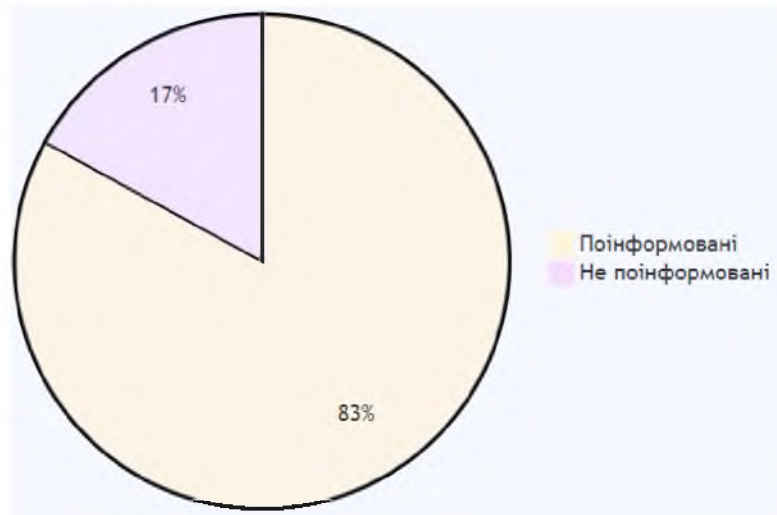

Рисунок 2.1. Рівень поінформованості ветеранів та військовослужбовців з інвалідністю про програми соціальної підтримки

Серед установ та організацій, що надають підтримку, найбільш впізнаваними та такими, що користуються довірою ветеранів, є Департамент соціальної політики Луцької міської ради (95%), Центр надання адміністративних послуг (82%), громадські ветеранські організації, такі як «Волинська обласна спілка бойових дій» та «Волинська обласна організація інвалідів війни» (79%), обласний Фонд соціального захисту інвалідів (74%).

Протягом 2023 року різними видами соціальної допомоги та послуг скористалися 78% опитаних учасників бойових дій та 92% військовослужбовців з інвалідністю, що свідчить про досить високий рівень охоплення цільової групи заходами соціальної підтримки. Найбільш затребуваними послугами стали (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Користування ветеранами та військовослужбовцями з інвалідністю різними видами соціальної допомоги у 2023 році

Вид допомоги	Частка ветеранів та осіб з інвалідністю
Матеріальна допомога	62%
Оформлення пільг та субсидій	58%
Забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації	54%
Психологічна допомога	43%
Санаторно-курортне лікування	37%

Забезпечення житлом	24%
Професійна адаптація	18%
Юридичні консультації	28%

Як бачимо, найбільш затребуваними є послуги, пов'язані з матеріальною підтримкою (виплати, оформлення пільг та субсидій), а також забезпечення технічними засобами реабілітації, що є особливо актуальним для осіб з інвалідністю внаслідок війни. Водночас привертає увагу відносно невелика частка охоплених програмами професійної адаптації (18%) та забезпечення житлом (24%), хоча, як буде показано далі, саме ці напрямки є серед найбільш проблемних.

Детальний аналіз результатів опитування виявив ряд проблем та викликів, з якими стикаються військовослужбовці та особи з інвалідністю в процесі соціальної адаптації до мирного життя. Насамперед, це стосується психологічної реабілітації, забезпечення житлом, працевлаштування та професійної перепідготовки, доступності послуг медичної реабілітації (рис. 2.2):

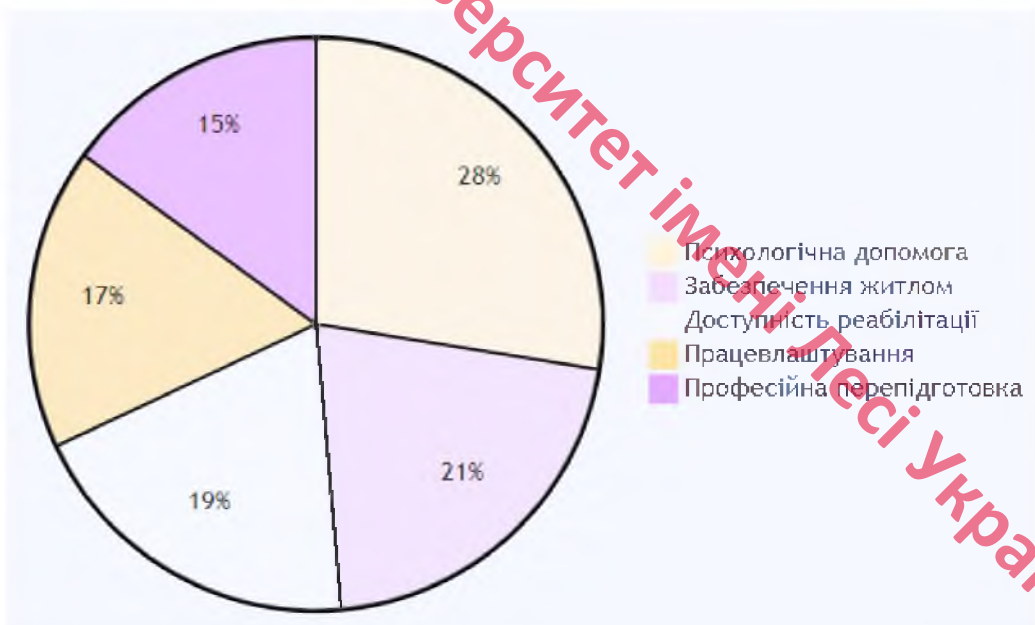

Рисунок 2.2. Основні проблеми соціальної адаптації військовослужбовців та осіб з інвалідністю (% опитаних)

Особливої уваги потребує ситуація з наданням психологічної допомоги учасникам бойових дій та особам з інвалідністю внаслідок війни. 82% респондентів цієї категорії зазначили, що відчують гостру потребу в кваліфікованій психологічній підтримці, консультуванні, корекції психоемоційних станів. Проте лише 47% з тих, хто її потребував, змогли отримати таку допомогу. Учасники опитування відзначають брак фахівців, які мають спеціальну підготовку та досвід роботи з бойовою психологічною травмою, посттравматичним стресовим розладом. Недостатньою є також кількість спеціалізованих центрів та служб психологічної реабілітації, груп взаємодопомоги для ветеранів та членів їх сімей.

Болючим залишається питання забезпечення ветеранів та осіб з інвалідністю житлом - на цю проблему вказали 52% опитаних. Особливо гостро вона стоїть для військовослужбовців з важкими пораненнями та травмами, які потребують спеціально обладнаного житла. Хоча в громаді діє програма пільгового кредитування житла для учасників АТО/ООС, її фінансування є недостатнім для забезпечення потреб усіх бажаючих.

Серед інших проблем, з якими стикаються ветерани в процесі адаптації, - труднощі у працевлаштуванні (на це вказали 42%), потреба у професійній перепідготовці відповідно до стану здоров'я та ситуації на ринку праці (37%), недостатня доступність послуг медичної реабілітації (48%). Всі ці виклики потребують комплексного підходу та скоординованих зусиль місцевої влади, державних установ, бізнесу, громадськості.

Важливо відзначити велику роль, яку відіграють в процесі соціальної адаптації ветеранів громадські організації, волонтерські ініціативи, ветеранські об'єднання. Більшість опитаних (72%) вказали, що звертаються до ветеранської спільноти не лише за інформацією щодо наявних пільг та послуг, але й за психологічною підтримкою, допомогою у вирішенні побутових проблем, пошуку роботи тощо. Ветеранські організації сприяють налагодженню соціальних контактів, подоланню ізоляції та відчуження, які часто супроводжують процес адаптації до мирного життя.

Результати інтерв'ю з представниками органів влади, соціальних служб, громадських організацій засвідчили їхнє розуміння існуючих проблем та готовність до пошуку шляхів їх вирішення. Зокрема, у планах роботи Луцької міської ради та Департаменту соціальної політики на 2024 рік:

- збільшення видатків з міського бюджету на фінансування програм забезпечення ветеранів та осіб з інвалідністю житлом, у т.ч. спеціально обладнаним;
- розширення мережі установ, що надають послуги психологічної реабілітації ветеранам та членам їх сімей, залучення до цієї роботи підготовлених фахівців;
- запровадження нових програм професійного навчання та перекваліфікації осіб з інвалідністю внаслідок війни відповідно до потреб регіонального ринку праці;
- посилення співпраці з громадськими організаціями ветеранів, спільна розробка та реалізація проєктів з надання правової, психологічної, соціально-побутової допомоги.

Представники місцевої влади та соціальних служб наголошують на необхідності постійного вдосконалення системи підтримки ветеранів та військовослужбовців з інвалідністю, навчання та підвищення кваліфікації фахівців, розвитку інфраструктури надання соціальних та реабілітаційних послуг.

Підсумовуючи результати дослідження, можна зробити висновок, що Луцька територіальна громада приділяє значну увагу питанням соціальної адаптації та підтримки ветеранів, учасників бойових дій, військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни. В громаді створено досить розгалужену систему соціальних служб та програм, орієнтованих на цю цільову групу. Досягнуто помітних успіхів в інформуванні ветеранів про наявні можливості отримання допомоги, забезпеченні їх матеріальної підтримки, оформленні передбачених законодавством пільг.

Водночас дослідження виявило ряд серйозних прогалин та викликів, які постають на шляху успішної реінтеграції ветеранів та осіб з інвалідністю у життя громади. Найбільш гострими є проблеми із забезпеченням житлом, організацією якісної психологічної та медичної реабілітації, сприянням працевлаштуванню та професійній перепідготовці. Вирішення цих питань потребує не лише збільшення фінансування відповідних програм, але й посилення кадрової та інституційної спроможності соціальних служб, розвитку механізмів міжвідомчої взаємодії та державно-приватного партнерства.

Важливим ресурсом у справі соціальної адаптації ветеранів є активна громадянська позиція самих учасників бойових дій, їх готовність до взаємодопомоги та самоорганізації. Саме тому одним з пріоритетів місцевої соціальної політики має бути підтримка ветеранських громадських ініціатив, залучення громадських організацій до планування та реалізації заходів з реабілітації та реінтеграції військовослужбовців.

Безумовно, досягнення високого рівня соціальної адаптації ветеранів та осіб з інвалідністю - це складний та довготривалий процес, який потребує мобілізації ресурсів та зусиль всіх секторів суспільства. Проте приклад Луцької територіальної громади свідчить, що за наявності політичної волі місцевої влади, розвиненої соціальної інфраструктури, тісної співпраці влади та громадськості можна досягти відчутних результатів навіть в умовах об'єктивних труднощів воєнного часу.

Ключовим фактором успіху на цьому шляху є розуміння владою та громадою свого обов'язку перед тими, хто ціною власного здоров'я та життя захищає суверенітет та незалежність України. Ветерани та військовослужбовці з інвалідністю - це не тягар для суспільства, а його гордість та незалежна цінність. Інвестиції у їхню соціальну адаптацію та добробут - це інвестиції у майбутнє країни, яка пишається своїми захисниками та піклується про них.

2.3. Програма удосконалення соціальної адаптації військовослужбовців

За результатами проведеного дослідження та виявлених проблем у сфері соціальної адаптації військовослужбовців, ветеранів та осіб з інвалідністю внаслідок війни, пропонується впровадити в Луцькій територіальній громаді комплексну систему занять з удосконалення їх соціальної адаптації та реінтеграції у мирне життя.

Мета запропонованої програми полягає у підвищенні рівня соціальної адаптації та інтеграції ветеранів і військовослужбовців з інвалідністю у життя громади через надання комплексу соціальних, психологічних, юридичних, освітніх послуг та сприяння їх активній участі у суспільному житті.

Цільовими групами програми є учасники бойових дій, ветерани АТО/ООС, військовослужбовці з інвалідністю внаслідок війни, члени їх сімей. Програма розрахована на 6 місяців, з можливістю продовження та доповнення окремих компонентів за потребою.

Одним з ключових напрямків програми є надання психологічної підтримки та реабілітації учасникам бойових дій та особам з інвалідністю. Передбачається проведення регулярних індивідуальних консультацій з психологом, групових терапевтичних занять та тренінгів з управління стресом, подолання конфліктів, розвитку навичок ефективного спілкування [3].

Зокрема, планується впровадити тренінгову програму «Стресостійкість», яка допоможе учасникам розвинути навички саморегуляції, контролю над емоціями, конструктивного вираження почуттів. Програма складатиметься з 8 занять тривалістю 2-3 години кожне і включатиме такі теми: розпізнавання ознак стресу, техніки релаксації, когнітивна реструктуризація, асертивна поведінка, тайм-менеджмент, здоровий спосіб життя. Використовуватимуться інтерактивні методи

навчання: мінілекції, моделювання ситуацій, рольові ігри, вправи на самопізнання.

Окрема увага приділяється роботі з сім'ями ветеранів - для подружніх пар проводитимуться сімейні консультації та тренінги. Цикл занять «Порозуміння в сім'ї» спрямований на покращення стосунків, налагодження діалогу, вироблення навичок ефективного спілкування та взаємопідтримки. Учасники вчитимуться розпізнавати і долати бар'єри у комунікації, вирішувати конфлікти, висловлювати свої потреби і враховувати інтереси партнера. Особлива увага приділятиметься специфіці стосунків у сім'ях, де є військовослужбовці з досвідом участі в бойових діях.

З метою зняття психологічної напруги, вираження емоцій, розвитку креативності учасників програми залучатимуть до арт-терапевтичних занять, сеансів тілесно-орієнтованої терапії. Курс «Зцілення творчістю» дозволить ветеранам через малювання, ліплення, роботу з природними матеріалами відновити емоційну рівновагу, зменшити тривожність, підвищити самооцінку. Невербальне самовираження у безпечному середовищі групи дасть можливість учасникам усвідомити і трансформувати негативні переживання, відкрити в собі нові ресурси.

Важливим компонентом програми є надання ветеранам та військовослужбовцям з інвалідністю соціальної та правової допомоги. Юристи консультуватимуть учасників щодо отримання статусу УБД, оформлення передбачених законом пільг. Соціальні працівники допомагатимуть в оформленні необхідних документів, отриманні соціальних виплат, забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації. За потреби надаватиметься сприяння у вирішенні житлових проблем, поліпшенні житлових умов ветеранів та осіб з інвалідністю[12].

У рамках програми планується провести цикл правових семінарів «Соціальний захист ветеранів», під час яких учасники зможуть отримати вичерпну інформацію про гарантовані державою пільги, порядок їх отримання, а також дізнатися про місцеві програми підтримки учасників

АТО/ООС. Окремі заняття будуть присвячені питанням пенсійного забезпечення, отримання земельних ділянок, забезпечення житлом. Досвідчені юристи роз'яснюватимуть правові механізми захисту прав ветеранів, допомагатимуть скласти необхідні документи.

Програмою передбачено проведення виїзних консультацій у військових частинах та госпіталях, щоб охопити підтримкою тих ветеранів, які через стан здоров'я чи інші причини не можуть самостійно звернутися до соціальних служб. Мобільні бригади у складі соціального працівника, юриста та психолога виїжджатимуть за місцем перебування ветеранів та надаватимуть консультації з найбільш актуальних питань[15].

З метою сприяння професійній адаптації та працевлаштуванню учасників програми передбачено надання профорієнтаційних послуг, визначення професійних схильностей та інтересів. Проводитимуться навчальні семінари з опанування технік пошуку роботи, складання резюме, проходження співбесід з роботодавцями. Учасники отримуватимуть інформацію про можливості професійного навчання, перекваліфікації відповідно до потреб ринку праці.

Зокрема, заплановано впровадження тренінгової програми «Новий професійний старт», спрямованої на підвищення конкурентоспроможності ветеранів на ринку праці. Програма міститиме такі модулі: самооцінка професійних компетенцій, аналіз ринку праці та визначення цільових вакансій, ефективні техніки самопрезентації, підготовка резюме та мотиваційних листів, проходження співбесід, використання онлайн-ресурсів для пошуку роботи. Практичні вправи допоможуть учасникам відпрацювати навички самомаркетингу, підвищити впевненість у собі.

Для ветеранів, які прагнуть започаткувати власну справу, буде організовано бізнес-тренінг «Підприємництво для ветеранів». Досвідчені бізнес-тренери та успішні підприємці навчатимуть учасників основам бізнес-планування, маркетингу, фінансового менеджменту, правових аспектів підприємницької діяльності. Розглядатимуться можливості залучення

грантового фінансування, пільгового кредитування для відкриття власного бізнесу. Учасники зможуть розробити власні бізнес-плани та отримати консультаційний супровід щодо їх реалізації [16].

За можливості організовуватимуться професійні стажування та залучення ветеранів і осіб з інвалідністю до оплачуваних громадських робіт. Програма співпрацюватиме з місцевими роботодавцями, які готові надати робочі місця для ветеранів, забезпечити їх адаптацію у трудових колективах. Учасники зможуть набути нового професійного досвіду, розширити коло ділових контактів.

Невід'ємною складовою процесу соціальної адаптації є медико-соціальна реабілітація ветеранів та військовослужбовців. Лікарі консультуватимуть учасників щодо підбору індивідуальних програм реабілітації з урахуванням стану їх здоров'я. На базі медичних та реабілітаційних закладів громади проводитимуться заняття з лікувальної фізкультури, фізіотерапевтичні процедури, сеанси масажу, рефлексотерапії тощо [12].

Для ветеранів з порушеннями опорно-рухового апарату передбачено впровадження реабілітаційної програми «Крок за кроком». Програма включатиме комплекс вправ з кінезіотерапії, механотерапії, гідрокінезотерапії, спрямованих на відновлення рухових функцій, зміцнення м'язового корсету, покращення координації рухів. Під наглядом лікаря фізичної та реабілітаційної медицини учасники виконуватимуть індивідуально підібрані комплекси вправ, використовуючи сучасне реабілітаційне обладнання.

Для поліпшення психоемоційного стану та загального самопочуття ветеранів буде організовано оздоровчий курс «Життєва енергія». Він поєднуватиме заняття з йоги, дихальні та релаксаційні вправи, елементи аромо- та музикотерапії. Учасники навчатимуться технік саморегуляції, медитації, відновлення внутрішньої рівноваги. Досвідчені інструктори допоможуть

підібрати оптимальне фізичне навантаження та програму оздоровлення з урахуванням індивідуальних потреб кожного ветерана.

Учасники програми отримають консультації дієтолога щодо корекції харчування, підбору збалансованого раціону, який сприятиме відновленню та зміцненню здоров'я. Їм будуть надані рекомендації щодо вибору оздоровчих продуктів, режиму та способу харчування з урахуванням їхнього способу життя та фізичних навантажень[16].

Програма також спрямована на розширення соціальних контактів ветеранів, їх залучення до активного суспільного життя. Передбачається проведення регулярних зустрічей груп взаємодопомоги, де учасники обмінюватимуться досвідом, надаватимуть одне одному емоційну підтримку. Ці зустрічі слугуватимуть платформою для налагодження дружніх стосунків, обміну корисною інформацією, генерування ідей спільних проєктів.

Цікавим форматом згуртування ветеранської спільноти стануть вечори «Діалоги про важливе». Під час цих зустрічей учасники обговорюватимуть актуальні для них теми: виклики адаптації до мирного життя, збереження особистих кордонів, побудова стосунків з близькими, пошук життєвих орієнтирів. Модератори заохочуватимуть учасників ділитися своїми думками та досвідом у атмосфері довіри та взаєморозуміння.

Організовуватимуться спортивні заходи та змагання, які сприятимуть зміцненню здоров'я та налагодженню дружніх стосунків між ветеранами. Заплановано проведення турнірів з футболу, волейболу, настільного тенісу, шахів. Для учасників з інвалідністю будуть організовані змагання з параолімпійських видів спорту: стрільби з лука, фехтування на візках, паверліфтингу. Участь у спортивних заходах стимулюватиме ветеранів до активної фізичної реабілітації, допоможе повірити у свої сили [16].

У співпраці з місцевими закладами культури та мистецькими осередками планується реалізація мистецького проєкту «Ветерани - творці». Учасники зможуть спробувати свої сили у різних видах мистецтва: музиці, театрі, образотворчому мистецтві, художній фотографії. Під керівництвом

досвідчених митців вони створюватимуть власні творчі роботи, які будуть представлені громаді на підсумковій виставці та концерті. Для багатьох ветеранів це стане можливістю знайти нові захоплення, розкрити свій творчий потенціал.

Екскурсії, поїздки вихідного дня, відвідання закладів культури збагачуватимуть дозвілля учасників та розширюватимуть їх світогляд. Заплановані відвідини історичних пам'яток Волині, мальовничих природних локацій, музеїв та картинних галерей. Кожна поїздка супроводжуватиметься пізнавальною програмою та можливістю неформального спілкування між учасниками [3].

Реалізація запропонованої програми потребує об'єднання зусиль органів місцевого самоврядування, зокрема Департаменту соціальної політики, комунальних установ охорони здоров'я, центрів зайнятості, громадських організацій ветеранів. Для забезпечення успішності програми необхідно залучити достатні фінансові та кадрові ресурси, налагодити ефективну міжвідомчу взаємодію та координацію дій всіх учасників процесу.

Важливою умовою результативності програми є залучення до її реалізації самих ветеранів, врахування їхніх потреб та пропозицій. Планується створення Координаційної ради з питань соціальної адаптації ветеранів, до складу якої увійдуть представники влади, ветеранських організацій, фахівці з реабілітації. Рада займатиметься стратегічним плануванням, моніторингом виконання програми, вироблятиме рекомендації щодо її вдосконалення.

Для оперативного інформування ветеранів про можливості участі у програмі, анонсування заходів та поширення успішних історій реалізовуватиметься інформаційна кампанія із залученням місцевих медіа, соціальних мереж, інформаційних ресурсів громадських організацій. Буде створено онлайн-календар подій та електронну базу даних соціальних послуг для ветеранів.

Фінансування програми здійснюватиметься за рахунок коштів міського бюджету із залученням ресурсів благодійних фондів та грантових програм. Розроблятимуться проєктні заявки для участі у конкурсах Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників АТО/ООС. Додаткові можливості для реалізації окремих компонентів програми відкриває співпраця з міжнародними організаціями та участь у програмах міжнародної технічної допомоги [3].

Очікується, що впровадження системи занять з соціальної адаптації дозволить суттєво покращити якість життя ветеранів та військовослужбовців з інвалідністю, сприятиме відновленню їх фізичного та психічного здоров'я, набуттю нових знань та навичок, працевлаштуванню та інтеграції у життя громади.

Завдяки участі у програмі ветерани зможуть подолати наслідки бойового стресу, покращити сімейні стосунки, знайти власне місце у мирному житті. Вони навчатимуться ставити нові цілі, розкривати свій потенціал, будувати конструктивні соціальні зв'язки. Можливість постійного саморозвитку, допомога у вирішенні нагальних соціальних проблем, позитивні емоції від спілкування у колі однодумців зроблять процес реінтеграції ветеранів більш успішним та комфортним.

Учасники програми зможуть відчути підтримку та увагу з боку суспільства, подолати ізоляцію та самотність. Вони усвідомлять цінність свого унікального досвіду та зможуть ділитися ним з іншими, надихаючи побратимів своїм прикладом [15]. Взаємна підтримка та солідарність ветеранської спільноти слугуватимуть могутнім ресурсом для подолання труднощів та досягнення позитивних змін.

Активне залучення ветеранів до соціально значущих проєктів та ініціатив сприятиме їх становленню як лідерів громадянського суспільства. Вони зможуть привносити у життя громади цінності взаємодопомоги, мужності, відповідальності, згуртованості. Завдяки цьому зміцнюватиметься

соціальна тканина громади, зростатиме взаєморозуміння між ветеранами та цивільним населенням.

Програма матиме довгостроковий ефект у контексті запобігання соціальному відторгненню та маргіналізації ветеранів. Отримавши необхідну підтримку та навички, вони зможуть успішно реалізовувати свої життєві плани, робити внесок в економічний та соціальний розвиток громади. Це матиме позитивний вплив на все суспільство, адже добробут та активна громадянська позиція ветеранів є запорукою зміцнення України як держави [3].

Важливо забезпечити постійний моніторинг та оцінку ефективності програми, збір зворотного зв'язку від учасників, щоб вчасно коригувати та вдосконалювати її компоненти. Для цього використовуватимуться як кількісні показники (кількість наданих послуг, чисельність працевлаштованих ветеранів, динаміка звернень тощо), так і якісні методи (фокус-групи, глибинні інтерв'ю, спостереження).

Передбачається, що позитивні результати програми будуть поширюватися через комунікаційні кампанії, публікації у медіа, профільні конференції та семінари. Це дозволить привернути увагу широкої громадськості до проблем ветеранів, мотивувати інші громади до запровадження подібних програм соціальної адаптації. Досвід Луцької громади може стати цінним внеском у розбудову національної системи підтримки ветеранів.

Таким чином, реалізація комплексної програми соціальної адаптації ветеранів та військовослужбовців з інвалідністю у Луцькій територіальній громаді стане практичним втіленням суспільної підтримки та солідарності з захисниками України. Вона дозволить відновити соціальну справедливість стосовно тих, хто пожертвував власним здоров'ям та добробутом заради миру та безпеки країни.

Висновки до розділу II

Одним з пріоритетних напрямків соціальної політики міської влади є підтримка учасників АТО/ООС та членів їх сімей. Ключову роль у цій роботі відіграє Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради [17]. Також ми дізнались, що окрім департаменту допомогу військовослужбовцям надають ще декілька організацій.

Безумовно, система соціальної підтримки ветеранів та військовослужбовців у Луцькій громаді ще далека від ідеалу і має чимало викликів. Зокрема, актуальними залишаються питання забезпечення житлом, створення нових робочих місць для ветеранів, розширення програм психологічної реабілітації. Проте досвід Луцька демонструє, що за наявності політичної волі, ефективної взаємодії влади та громадськості, консолідації всіх наявних ресурсів можна досягти вагомих результатів навіть в умовах обмеженого бюджету та воєнного часу.

Нашою головною метою було визначити стан соціальної адаптації військовослужбовців у територіальній громаді, тому ми провели комплексне дослідження, яке включало опитування ветеранів АТО/ООС, учасників бойових дій в російсько-українській війні, військовослужбовців з інвалідністю внаслідок бойових дій, членів їх сімей, а також серію глибоких інтерв'ю з представниками органів місцевого самоврядування, соціальних служб та громадських організацій.

Підсумовуючи результати дослідження, можна зробити висновок, що Луцька територіальна громада приділяє значну увагу питанням соціальної адаптації та підтримки ветеранів, учасників бойових дій, військовослужбовців з інвалідністю внаслідок війни. В громаді створено досить розгалужену систему соціальних служб та програм, орієнтованих на цю цільову групу. Досягнуто помітних успіхів в інформуванні ветеранів про наявні можливості отримання допомоги, забезпеченні їх матеріальної підтримки, оформленні передбачених законодавством пільг.

Також ми приділили увагу програмі, яку рекомендуємо впровадити у вибраній територіальній громаді. Мета запропонованої програми полягає у підвищенні рівня соціальної адаптації та інтеграції ветеранів і військовослужбовців з інвалідністю у життя громади через надання комплексу соціальних, психологічних, юридичних, освітніх послуг та сприяння їх активній участі у суспільному житті.

Запроваджуючи комплексну ініціативу, спрямовану на сприяння соціальній інтеграції ветеранів та військовослужбовців у межах територіальної громади Луцька, ми можемо відчутно засвідчити нашу непохитну підтримку та солідарність із захисниками України. Ця програма слугуватиме засобом відновлення соціальної справедливості для тих людей, які пішли на значні жертви заради захисту миру та безпеки нашої країни.

ВИСНОВКИ

Соціальна адаптація військовослужбовців є надзвичайно актуальною темою у сучасному світі, особливо в Україні, де війна має прямий вплив на суспільство. Ми зосередилися на вирішенні питань соціальної адаптації та забезпечення гідної якості життя військовослужбовців та їхніх сімей.

Соціальна адаптація є складним і багатогранним процесом, що включає психологічні, соціальні та економічні аспекти. Правове забезпечення цього процесу є важливою складовою, що регулюється законодавством України, зокрема Законами України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей" та "Про статус ветерана війни, гарантії їх соціального захисту". Військовослужбовці мають специфічні потреби і виклики при адаптації до цивільного життя, часто стикаються з психологічними проблемами, такими як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що потребує спеціалізованої допомоги. Соціальна адаптація визначається як інтеграція людини в суспільство, під час якої формується самосвідомість і рольова поведінка, а також здатність до самоконтролю і побудови адекватних взаємовідносин, а в контексті військовослужбовців та ветеранів - відноситься до процесу повернення до цивільного життя, який може включати переорієнтацію професійних навичок та здібностей, адаптацію до нових соціальних та культурних умов.

Важливим аспектом успішної адаптації є ефективна взаємодія між різними соціальними інституціями, включаючи державні органи, громадські організації та місцеві громади. Спільні зусилля цих інституцій сприяють створенню комплексних програм підтримки та реабілітації.

Адаптація звільнених військовослужбовців може приймати різноманітні форми, що створює можливість залучення різних фахівців у різних галузях для досягнення позитивних результатів.

Підтримка гідного ставлення до колишніх військовослужбовців передбачає комплекс заходів, спрямованих на їхній добробут і соціальну

адаптацію в усіх сферах життя, включаючи духовний, емоційний, професійний і творчий розвиток. Це є основою соціального захисту військовослужбовців.

Для досягнення ефективної соціальної адаптації військовослужбовців соціальний працівник може використовувати різноманітні методи роботи з ними: організаційні методи (способи й прийоми діяльності, що використовують для вирішення організаційних завдань у сфері соціальної роботи); педагогічні методи (надання соціальної допомоги людині як особистості так і члену суспільства, у якому здійснюється процес соціалізації та соціальної орієнтованості: методи формування свідомості особистості, практичної діяльності та поведінки; методи стимулювання діяльності та поведінки індивіда); соціально-психологічні методи (прийоми, способи взаємодії з об'єктами соціальної роботи), розділених, умовно, на кілька груп); методи психологічного дослідження: спостереження (систематичне і цілеспрямоване сприйняття психічних явищ з метою вивчення їх змісту та специфічних змін в певних умовах); соціально-економічні методи (набір прийомів і методів, за допомогою яких реалізуються дії, що враховують інтереси й соціальні потреби людей, визначають способи їх задоволення). Ці методи допомагають соціальному працівнику надавати кваліфіковану соціальну та правову допомогу, сприяти вирішенню міжособистісних конфліктів, виявляти приховані психологічні проблеми особистості, сприяти особистісному розвитку та консультувати щодо проблем, з якими стикаються військовослужбовці.

Аналіз діяльності Луцької територіальної громади, програм соціальної підтримки військовослужбовців, комплексне опитування дозволили оцінити ступінь соціальної адаптації, виявити проблеми та виклики, з якими стикаються військові після повернення до цивільного життя. Дослідження показало, що рівень поінформованості ветеранів про доступні програми підтримки є високим, але існують значні проблеми з доступом до психологічної реабілітації та забезпеченням житлом. Ветерани також

стикаються з труднощами у працевлаштуванні та професійній адаптації. Ключовими проблемами є недостатня кількість фахівців з психологічної реабілітації, обмежене фінансування програм забезпечення житлом та недоступність якісних медичних послуг. Для вирішення цих проблем необхідна тісна співпраця між державними органами, місцевими громадами та громадськими організаціями.

Ми розробили програму удосконалення соціальної адаптації військовослужбовців, що включає методи індивідуального консультування, релаксаційні техніки, арт-терапію та соціально-психологічні тренінги. Ці методи допоможуть підвищити рівень соціальної адаптації та інтеграції військовослужбовців у цивільне життя. Також ми рекомендуємо збільшити фінансування програм психологічної реабілітації, розширити можливості професійної перепідготовки та забезпечити доступність житла для ветеранів. Також важливо залучати до роботи з військовослужбовцями більше спеціалістів з відповідною підготовкою.

Важливою складовою успіху є тісна співпраця державних органів, громадських організацій та суспільства загалом. Тому узагальнюючи, можна стверджувати, що реалізація ефективних програм підтримки та реабілітації сприятиме інтеграції військових у цивільне життя та підвищенню їх якості життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Vopp M., Vopp G. A Practical Guide to Building Sustainable Communities. Calgary: Alberta, 1998. 68 p.
2. Буряк О. О., Гіневський М. І. Соціальна адаптація армії України до нових умов існування. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. Харків, 2014. Вип. 4(41). С. 160-166.
3. Буряк О. О., Гіневський М. І., Катеруша Г. Л. Шляхи та методи реабілітації осіб з «військовим синдромом» та посттравматичним стресовим розладом. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2015. № 3(44). С. 137-141. URL: http://www.hups.mil.gov.ua/periodic-app/article/13670/zhups_2015_3_28.pdf
4. Вдовиченко Т. Соціальна та професійна адаптація звільнених військовослужбовців як об'єкт фінансового забезпечення/ *Світ фінансів*. 2017. № 1 (50). С. 166-180.
5. Відділ у справах ветеранів війни та учасників АТО Департаменту соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради. URL <http://www.social.lutsk.ua/struktura-departamentu/viddil-u-spravakh-veteraniv-viynu-ta-uchasnykiv-ato>
6. Волинь – серед областей, де найбільше загиблих солдатів. URL: <https://www.volynnews.com/news/vidsichagresoruukrayinayedina/volyn-sered-oblastey-de-naybilshe-zahyblykh-soldativ/>
7. Громадська організація «Волинська обласна організація інвалідів війни в Афганістані». URL: <https://www.facebook.com/afghan.volyn/>
8. Громадська організація «Волинська обласна спілка бійців та волонтерів АТО». URL: <https://www.facebook.com/atospilka.volyn/>
9. Громадська організація «Об'єднання дружин і матерів бійців учасників АТО». URL: <https://www.facebook.com/groups/849604375130790/>
10. Звіт Луцького міського голови за 2023 рік: основні здобутки і перспективи. URL: <https://reports.lutskrada.gov.ua/report/2023/detail>

11. Звіт про роботу Департаменту соціальної політики Луцької міської ради протягом 2023 року. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/documents/zvit-pro-robotu-departamentu-sotsialnoi-polityky-lutskoi-miskoi-rady-protiahom-2023-rik>

12. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Корня Л.В. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: Методичний посібник. Київ: НДЦ ГП ЗСУ, 2015. 170 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32310201.pdf>

13. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254 к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст.141 (із змінами та доповненнями); URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

14. Красильщиков А.Л. Соціальна адаптація звільнених у запас військовослужбовців (проблеми та досвід їх вирішення в Україні та зарубіжних країнах). *Демографія та соціальна економіка*. 2005. № 2. С. 117-125.

15. Кучеренко С.М., Хоменко Н.М. Організація психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. Вип. 21. С. 66-74. URL: https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol21/Kucherenko_Khomenko.PDF

16. Лесков В. О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах». Хмельницький, 2008. 22 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77241357.pdf>

17. Офіційний сайт Департаменту соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради. URL : <http://www.social.lutsk.ua/>

18. Офіційний сайт Луцької міської ради. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/>

19. Петров В. П. Переорієнтація військовослужбовців на цивільні професії. К. 2003. С. 350-354.

20. Про затвердження Державного стандарту соціальної адаптації: Наказ М-ва соц. політики України від 18.05.2015 р. № 514: станом на 13 жовт. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text>

21. Про звільнення в запас військовослужбовців строкової військової служби: Указ Президента України від 07.03.2024 р. № 149/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/149/2024#Text>

22. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 09.04.1992 р. № 2262-XII: станом на 18 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>.

23. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII: станом на 19 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>

24. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII: станом на 4 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

25. «Про схвалення Концепції Державної цільової програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню, та осіб, звільнених з військової служби, на період до 2017 року»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 р. № 1068-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-2013-%D1%80#n9>

26. Семигіна Т. В. Військовий конфлікт в Україні: виклики та можливості для соціальної роботи. *Україна в сучасному світі: виклики і можливості*: збірник тез міжнародної наукової конференції викладачів, аспірантів і студентів. К.: Акад. праці, соц. відносин і туризму, 2016. С. 10-12.

27. Структура Департаменту соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради. URL: <http://www.social.lutsk.ua/struktura-departamentu/>

28. Як за рік повномасштабної війни змінилося життя Луцької громади: інтерв'ю з міським головою. URL: <https://suspilne.media/lutsk/387818-ak-za-rik-povnomasstabnoi-vijni-zminilosa-zitta-luckoi-gromadi-intervu-z-miskim-golovou/>

Волинський національний університет імені Лесі Українки